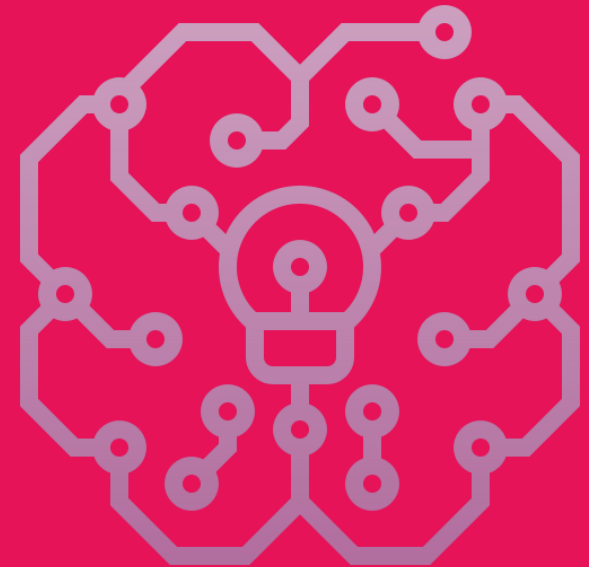

Υπολογιστική Νοημοσύνη και Μηχανική Μάθηση

Εισαγωγή

Big Data

- Διάδοση χρήσης προσωπικών υπολογιστών
- Διάδοση χρήσης κινητών συσκευών
- Όλοι παράγουν δεδομένα
- Οι άνθρωποι πλέον είναι παραγωγοί και καταναλωτές δεδομένων
- Τα δεδομένα έχουν κάποια δομή (π.χ., συμπλήρωση φόρμας στο Διαδίκτυο) ή όχι
- Τα δεδομένα δεν είναι τυχαία αλλά περιγράφουν κάποιου είδους ‘συμπεριφορά’
- Επικρατεί ο όρος big data λόγω του μεγάλου όγκου των δεδομένων
- Χρειαζόμαστε τεχνολογίες για να εξάγουμε γνώση από τα δεδομένα και να προβλέψουμε καταστάσεις
  - Να καταλάβουμε τα πρότυπα και τις διαδικασίες
  - Να προβλέψουμε το μέλλον

Μηχανική Μάθηση

- Η Μηχανική Μάθηση (MM) είναι μια ερευνητική περιοχή που περιλαμβάνει ένα σύνολο θεωριών και τεχνολογιών για να προγραμματίσουμε τους υπολογιστές να βελτιστοποιήσουν ένα κριτήριο επίδοσης χρησιμοποιώντας ιστορικά δεδομένα-παραδείγματα που περιγράφουν κάποιο φαινόμενο ή μια διαδικασία ή μια συμπεριφορά
- Παραδείγματα:
  - Να μάθει ο υπολογιστής να προβλέπει μελλοντικές θερμοκρασίες
  - Να μάθει ο υπολογιστής να υπολογίζει τις μελλοντικές ανάγκες σε μισθοδοσία για μια επιχείρηση
- Πότε χρησιμοποιούμε τη Μηχανική Μάθηση;
  - Η ανθρώπινη εμπειρία δεν υπάρχει (π.χ., πλοήγηση οχήματος στον Άρη)
  - Οι άνθρωποι δεν είναι ικανοί να εξηγήσουν την εμπειρία και τεχνογνωσία τους (π.χ., αναγνώριση ομιλίας)
  - Η λύση μπορεί να αλλάζει κατά τη διάρκεια του χρόνου (π.χ. βέλτιστη δρομολόγηση πακέτων στο δίκτυο)
  - Η λύση πρέπει να προσαρμοστεί σε συγκεκριμένα σενάρια (π.χ., επεξεργασία βιομετρικών χαρακτηριστικών)

Μηχανική Μάθηση

- Η μάθηση εστιάζει στην αναγνώριση γενικών μοντέλων πάνω από ιστορικά δεδομένα-παραδείγματα
- Τα δεδομένα λόγω της παρούσας κατάστασης είναι αρκετά και 'φθηνά', η γνώση είναι 'ακριβή' και δύσκολη να εξαχθεί ενώ εξάγεται εστιασμένη σε συγκεκριμένα σενάρια
- Παράδειγμα
  - Καταγραφή συναλλαγών και εξαγωγή της συμπεριφοράς των καταναλωτών
  - Καταγραφή ενός συνόλου παραμέτρων, π.χ., θερμοκρασίας, υγρασίας, κ.λπ. και αναγνώριση φαινομένων π.χ., φωτιάς, για λήψη αποφάσεων

Στόχος

Δημιουργία ενός καλού μοντέλου που αποτελεί μια χρήσιμη προσέγγιση των δεδομένων που περιγράφουν πραγματικές καταστάσεις

Εξόρυξη Δεδομένων

- Η εξόρυξη δεδομένων/γνώσης στοχεύει στην παραγωγή νέων δεδομένων και της προαναφερθείσας γνώσης
- Παραδείγματα
  - Ανάλυση καλαθιού αντικειμένων (Market basket analysis), ανάλυση και διαχείριση σχέσεων πελατών (Customer relationship management - CRM)
  - Αποτίμηση οικονομικού προφίλ (Credit scoring), αναγνώριση οικονομικής απάτης (fraud detection)
  - Ρομποτική, αυτόματος έλεγχος, αυτόματη αναγνώριση και διόρθωση λαθών
  - Ιατρική διάγνωση
  - Αναγνώριση ψηφιακής εισβολής, αναγνώριση και διαχείριση spam filters
  - Λειτουργία μηχανών αναζήτησης στη εξόρυξη γνώσης στο Διαδίκτυο
  - ...

Στόχοι της MM

- Όπως περιγράφηκε, η MM στοχεύει στην κατασκευή ενός μοντέλου που βελτιστοποιεί ένα κριτήριο επίδοσης μέσω της επεξεργασίας ιστορικών δεδομένων-παραδειγμάτων
- Στατιστική → Μαθηματικά μοντέλα που βοηθούν στο συμπερασμό μέσα από πλειάδες/δείγματα-παραδείγματα (samples)
- Επιστήμη Υπολογιστών → Δημιουργία αποδοτικών αλγορίθμων για να επιλυθεί το πρόβλημα βελτιστοποίησης που προκύπτει για να καταλήξουμε στο τελικό μοντέλο MM
- Η δημιουργία του μοντέλου ακολουθείται από την αποτίμησή του ώστε να διαπιστωθεί αν η επίδοσή του είναι αποδεκτή ώστε να χρησιμοποιηθεί σε πραγματικές συνθήκες

Κατηγορίες

- Επιβλεπόμενα μοντέλα (μάθηση υπό επίβλεψη – Supervised Learning)
- Μη επιβλεπόμενα μοντέλα (μάθηση χωρίς επίβλεψη – Unsupervised Learning)
- Υβριδικά μοντέλα
- Παραδείγματα
  - Εξαγωγή κανόνων συσχετίσεων (Association rules learning)
  - Κατηγοριοποίηση (Classification)
  - Παλινδρόμηση (Regression)
  - Ενισχυτική μάθηση (Reinforcement learning)

Επίβλεψη

- Για να παραχθεί το μοντέλο, τα δεδομένα εκπαίδευσης περιλαμβάνουν την κλάση/αποτέλεσμα στην οποία ανήκει η κάθε πλειάδα – καθοδήγηση από τα δεδομένα για το σωστό αποτέλεσμα
- Παράδειγμα: Δένδρα αποφάσεων
- Τελικά: χρήση κανόνων για να προβλέψουμε τις μελλοντικές κλάσεις στα άγνωστα δεδομένα
- Πλεονέκτημα: Οι κανόνες που εξάγονται μπορούν να γίνουν εύκολα αντιληπτοί από τους ανθρώπους – υψηλή επεξηγησιμότητα (interpretability & explainability)

Μη Επίβλεψη

- Για να παραχθεί το μοντέλο, τα δεδομένα εκπαίδευσης **δεν** περιλαμβάνουν την κλάση/αποτέλεσμα στην οποία ανήκει η κάθε πλειάδα
- Το μοντέλο μαθαίνει ποια δεδομένα είναι 'φυσιολογικά' όπως αυτά αποτυπώνονται στο σύνολο δεδομένων εκπαίδευσης
- Παραδείγματα:
  - Συσταδοποίηση - Clustering: Ομαδοποίηση των δεδομένων σε ομάδες με βάση κάποια συνάρτηση ομοιότητας

Ενισχυτική Μάθηση

- Εκμάθηση μια πολιτικής/στρατηγικής → αλληλουχία εξόδων/κινήσεων
- Δεν υπάρχει επίβλεψη στη διαδικασία μάθησης αλλά οφέλη (rewards) για κάθε σωστή κίνηση
- Παραδείγματα:
  - Κίνηση ρομπότ
  - Παιχνίδια
  - Πολλαπλοί πράκτορες λογισμικού που παρατηρούν μερικώς το περιβάλλον/χώρο τους και επιλέγουν κινήσεις
  - ...

• Εκμάθηση Συσχετίσεων •

- Ανάλυση καλαθιού προϊόντων/αντικειμένων

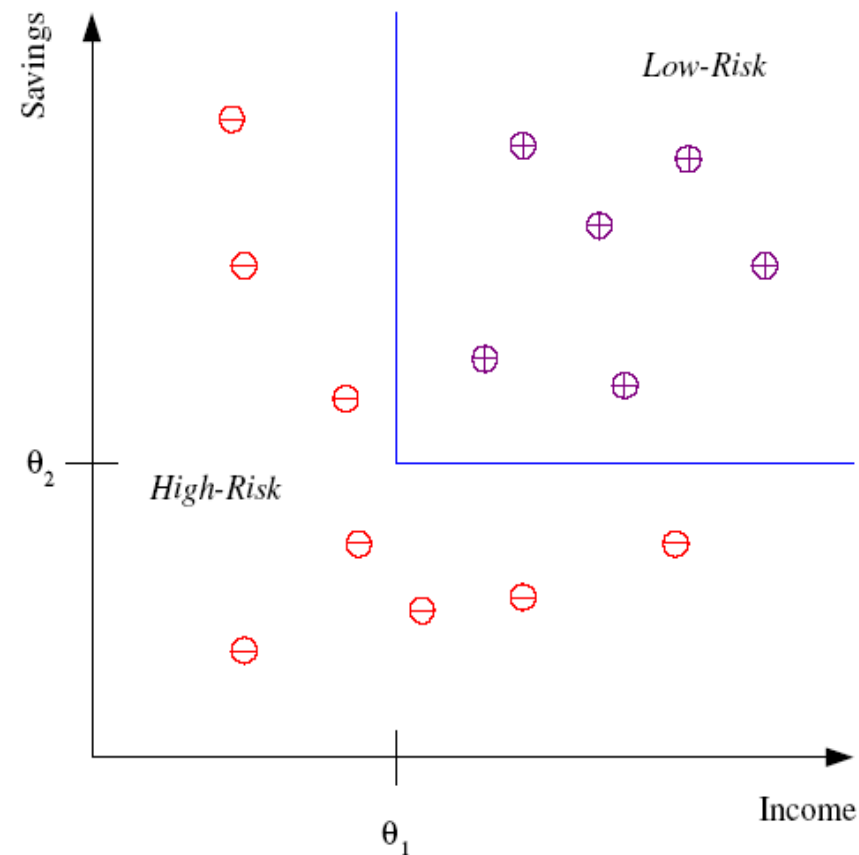
$P(Y | X)$: πιθανότητα κάποιος που αγόρασε το X να αγοράσει και το Y όπου X, Y είναι δύο προϊόντα/αντικείμενα/υπηρεσίες

Παράδειγμα

$$P(\text{chips} | \text{beer}) = 0.7$$

Κατηγοριοποίηση

- Παράδειγμα
  - Αποτίμηση οικονομικού/πιστωτικού προφίλ και έγκριση δανείου
  - Διαφοροποίηση ανάμεσα σε χαμηλού και υψηλού κινδύνου πελάτες με βάση το εισόδημά τους και τις αποταμιεύσεις τους
  - Βάση γνώσης με τη μορφή κανόνων:
    - IF income > θ_1 AND savings > θ_2
THEN low-risk ELSE high-risk

Κατηγοριοποίηση

- Εφαρμογές:
  - Αναγνώριση προτύπων - Pattern recognition
  - Αναγνώριση προσώπου - Face recognition: Pose, lighting, occlusion (glasses, beard), make-up, hair style
  - Αναγνώριση χαρακτήρων σε εικόνες - Character recognition: Different handwriting styles.
  - Αναγνώριση ομιλίας - Speech recognition
  - Ιατρική διάγνωση - Medical diagnosis
  - Αναγνώριση βιομετρικών χαρακτηριστικών - Biometrics: Recognition/authentication using physical and/or behavioral characteristics: Face, iris, signature, etc
  - Αναγνώριση ανωμαλιών στα δεδομένα - Outlier/novelty detection

• Αναγνώριση Προσώπου

- Δεδομένα εκπαίδευσης

- Δεδομένα αποτίμησης

Παλινδρόμηση

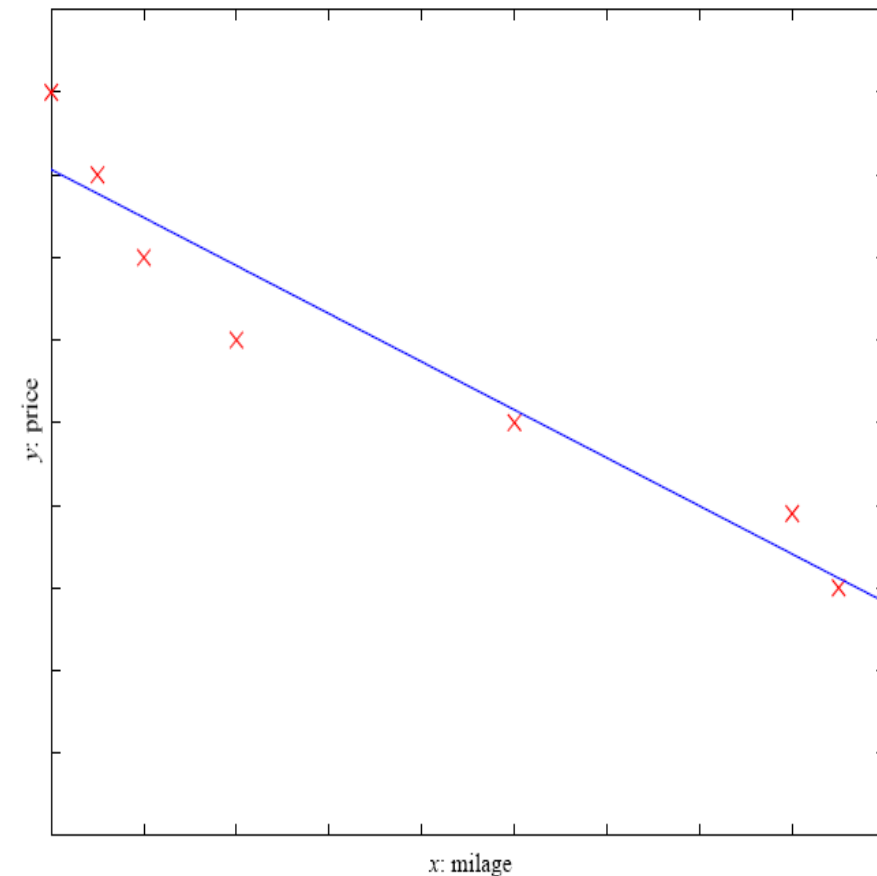
- Παράδειγμα

- Η τιμή ενός μεταχειρισμένου αυτοκινήτου
- x : οι ιδιότητες/χαρακτηριστικά/στοιχεία του αυτοκινήτου
- y : η τιμή του αυτοκινήτου

$$y = g(x | q)$$

$g()$: το μοντέλο παλινδρόμησης

q : παράμετροι

Αποθετήρια

- Υπάρχουν ανοιχτά αποθετήρια στα οποία μπορεί κανείς να βρει σύνολα δεδομένων
- UCI Repository: <http://www.ics.uci.edu/~mlearn/MLRepository.html>
- Kaggle: <https://www.kaggle.com/>
- Statlib: <http://lib.stat.cmu.edu/>
- Zenodo
- ...

Δ ε δ ο μ έ ν α

Τύποι

- **Εγγραφές (Records):** Relational records, Data matrix, e.g., numerical matrix, crosstabs, Document data: text documents: term-frequency vector, Transaction data
- **Γράφοι και Δίκτυα (Graph and network):** World Wide Web, Social or information networks, Molecular Structures
- **Ακολουθιακά (Ordered):** Video data: sequence of images, Temporal data: time-series, Sequential Data: transaction sequences, Genetic sequence data
- **Χωρικά, εικόνες και πολυμεσικά δεδομένα (Spatial, image and multimedia):** Spatial data: maps, Image data, Video data:

	team	coach	play	ball	score	game	win	lost	timeout	season
Document 1	3	0	5	0	2	6	0	2	0	2
Document 2	0	7	0	2	1	0	0	3	0	0
Document 3	0	1	0	0	1	2	2	0	3	0

<i>TID</i>	<i>Items</i>
1	Bread, Coke, Milk
2	Beer, Bread
3	Beer, Coke, Diaper, Milk
4	Beer, Bread, Diaper, Milk
5	Coke, Diaper, Milk

Χαρακτηριστικά

- Διαστάσεις (Dimensionality): πόσες διαστάσεις/ιδιότητες/χαρακτηριστικά έχουν τα δεδομένα
  - Κατάρα των διαστάσεων (Curse of dimensionality): όσο περισσότερες διαστάσεις έχουν τόσο πιο πολύπλοκη γίνεται η διαδικασία της εκπαίδευσης
- Έλλειψη (Sparsity)
  - Μόνο τα δεδομένα που υπάρχουν είναι αυτά που μετρούν
- Ανάλυση (Resolution)
  - Τα πρότυπα εξαρτώνται από το scale
- Κατανομή (Distribution)
  - Κεντρική τάση, διασπορά, στατιστικές τεχνικές

• Αντικείμενα Δεδομένων •

- Τα σύνολα δεδομένων αποτελούνται από ένα αριθμό αντικειμένων δεδομένων
- Ένα αντικείμενο δεδομένων αναπαριστά μια οντότητα της πραγματικότητας
- Παράδειγμα: Φανταστείτε μια γραμμή σε ένα πίνακα μιας βάσης δεδομένων
  - Βάση δεδομένων πωλήσεων: πελάτες, προϊόντα, πωλήσεις
  - Βάση ιατρικών δεδομένων: ασθενείς, θεραπείες, φάρμακα
  - Πανεπιστημιακή βάση δεδομένων: φοιτητές, καθηγητές, τμήματα, μαθήματα
- Ορολογία: Τα αντικείμενα δεδομένων θα τα συναντήσουμε με μια από τις ακόλουθες αναφορές: δείγματα (samples), παραδείγματα (examples), στιγμιότυπα (instances), σημεία δεδομένων (data points), αντικείμενα (objects), πλειάδες (tuples)
- Τα αντικείμενα δεδομένων περιγράφονται από τις διαστάσεις (dimensions), ιδιότητες (attributes), στοιχεία (features), στήλες (columns), μεταβλητές (variables)
- Αναγωγή
  - Γραμμές σε ένα πίνακα βάσης δεδομένων → αντικείμενο δεδομένων, Στήλες → διαστάσεις/ιδιότητες

• Αντικείμενα Δεδομένων •

- Οι διαστάσεις/ιδιότητες/χαρακτηριστικά αποτυπώνουν ένα πεδίο δεδομένων που αναπαριστά ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ενός αντικειμένου δεδομένων
- Παραδείγματα: customer_ID, name, address
- Τύποι:
  - Nominal
  - Ordinal
  - Binary
  - Numeric: quantitative
    - Interval-scaled
    - Ratio-scaled

Τύποι

- Nominal: κατηγορίες (categories), καταστάσεις (states), ή ονόματα (“names of things”)
  - Hair_color = {auburn, black, blond, brown, grey, red, white}, marital status, occupation, ID numbers, zip codes
- Binary (δυναδικά δεδομένα)
  - Ιδιότητες nominal με μόνο δύο τιμές/καταστάσεις (0, 1 ή οποιοδήποτε άλλο ζεύγος τιμών)
  - Συμμετρικά δεδομένα: και τα δύο στοιχεία του ζεύγους έχουν την ίδια βαρύτητα/σημασία, π.χ. φύλλο γέννησης
  - Μη συμμετρικά δεδομένα: οι τιμές δεν έχουν την ίδια βαρύτητα/σημασία, π.χ. ένα ιατρικό τεστ (θετικό, αρνητικό – συνήθως δίνουμε μεγαλύτερη σημασία στο θετικό αποτέλεσμα)
- Ordinal
  - Οι τιμές έχουν μια σειρά με νόημα αλλά η διαφοροποίηση τους δεν είναι γνωστή, π.χ. Size = {small, medium, large}, τάξεις σχολείου

• Αριθμητικά Δεδομένα •

- Ποσότητα: Ακέραιοι ή Πραγματικοί αριθμοί
- Interval
  - Μετρώνται σε μια κλίμακα ίσου μεγέθους μονάδες
  - Οι τιμές έχουν μια σειρά
  - Παραδείγματα: θερμοκρασία σε C° ή F° , ημερομηνίες
  - Δεν υπάρχει κάποιο σημείο αρχής (true zero-point)
- Ratio
  - Υπάρχει ένα σημείο αρχής και όλες οι τιμές καθορίζονται σε σχέση με αυτό (zero-point)
  - Οι τιμές καθορίζονται σε σχέση με το πόσο μεγαλύτερες είναι συγκριτικά με το σημείο αρχής (10 K° είναι διπλάσιοι σε σχέση με τους 5 K°).
  - Παραδείγματα: θερμοκρασία σε βαθμούς Kelvin, μήκος (length), χρηματικές ποσότητες

Τύποι

- Διακριτές (Discrete Attributes)
  - Έχουν ένα πεπερασμένο σύνολο τιμών ή άπειρο σύνολο διακριτών τιμών
  - Παραδείγματα: ταχυδρομικοί κώδικες, επάγγελμα, σύνολο λέξεων μιας γλώσσας
  - Πολλές φορές αναπαριστώνται με ακεραίους αριθμούς
  - Σημείωση: οι δυαδικές (binary) ιδιότητες είναι μια ειδική περίπτωση αυτής της κατηγορίας
- Συνεχείς (Continuous Attributes)
  - Παίρνουν πραγματικές τιμές
  - Παραδείγματα: Θερμοκρασία, ύψος, βάρος
  - Πρακτικά οι πραγματικές τιμές μπορούν να μετρηθούν και να αναπαρασταθούν με χρήση ενός αριθμού ψηφίων

• Στατιστική Περιγραφή •

- Η στατιστική περιγραφή είναι σημαντική για να δούμε την κατανομή και διασπορά των δεδομένων
- Τεχνικές-Στατιστικά Χαρακτηριστικά
  - Διάμεσος (median), μέγιστος (max), ελάχιστος (min), quantiles, ανωμαλίες (outliers), διακύμανση (variance), κ.λπ.
- Ανάλυση αριθμητικών διαστάσεων σε ταξινομημένα αριθμητικά τμήματα (sorted intervals)
  - Διασπορά: αναλύεται με πολλαπλές αναλύσεις
  - Ανάλυση με χρήση boxplots ή ανάλυση των quantiles
- Ανάλυση αριθμητικών διαστάσεων με στατιστικές τεχνικές σε υπολογισμένες μετρικές
  - Χρήση τεχνικών folding σε αριθμητικές διαστάσεις
  - Ανάλυση με χρήση boxplots ή ανάλυση των quantiles

Κεντρική Τάση

- Μέση τιμή (sample vs. population):
  - Σημείωση: n είναι το μέγεθος του δείγματος και N το σύνολο του πληθυσμού
  - Weighted arithmetic mean (βάρος στα δείγματα)
  - Trimmed mean: απορρίπτουμε τις υπερβολικές τιμές
- Διάμεσος
  - Η μεσαία τιμή σε περιττό αριθμό δειγμάτων ή ο μέσος όρος των δύο μεσαίων τιμών διαφορετικά
  - Εκτίμηση:
$$median = L_1 + \left(\frac{N/2 - (\sum freq)_1}{freq_{median}} \right) width.$$
- Επικρατούσα τιμή (Mode)
- Η πιο συχνή τιμή στα δεδομένα
- Εμπειρικός μαθηματικός τύπος: $mean - mode = 3 \times (mean - median)$

$$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i \quad \mu = \frac{\sum x}{N}$$

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n w_i x_i}{\sum_{i=1}^n w_i}$$

<i>age</i>	<i>frequency</i>
1–5	200
6–15	450
16–20	300
21–50	1500
51–80	700
81–110	44

Κεντρική Τάση

- Ο υπολογισμός της διαμέσου είναι ακριβή διαδικασία ιδιαίτερα να πραγματοποιείται συνεχώς πάνω σε μεγάλους όγκους δεδομένων
- Για αριθμητικές τιμές, μπορούμε να προσεγγίσουμε τη διάμεσο με τη χρήση του ακόλουθου μαθηματικού τύπου (χωρίζουμε τα δεδομένα σε διαστήματα):

$$median = L_1 + \left(\frac{N/2 - (\sum freq)_l}{freq_{median}} \right) width.$$

- L_1 : το κατώτερο όριο του ενδιάμεσου διαστήματος
- N : το πλήθος των τιμών
- $(\sum freq)_l$: το άθροισμα των συχνοτήτων όλων των διαστημάτων που είναι κάτω από το ενδιάμεσο
- $freq_{median}$: είναι η συχνότητα των τιμών στο ενδιάμεσο διάστημα
- $width$: είναι το πλάτος του ενδιάμεσου διαστήματος

Κεντρική Τάση

- Παράδειγμα

- Τιμές: 30, 36, 47, 50, 52, 52, 56, 60, 63, 70, 70, 110
- Διαστήματα: [10,50], [51,90], [91,130]
- $L_1 = 51$
- $N = 12$
- $(\sum freq)_l = 4$
- $freq_{median} = 7$
- $width = 40$

$$median = L_1 + \left(\frac{N/2 - (\sum freq)_l}{freq_{median}} \right) width.$$

- Εκτιμώμενη διάμεσος = $51 + ((12/2 - 4) / 7) * 40 = 51 + 2/7 * 40 = 51 + 11.43 = 62.43$
- Θεωρητική διάμεσος = $(52+56) / 2 = 54$

Κεντρική Τάση

- Παράδειγμα

- Τιμές: 30, 36, 47, 50, 52, 52, 56, 60, 63, 70, 70, 71, 72, 85, 86, 88, 90, 110, 140
- Διαστήματα: [11,40], [41,70], [71,100], [101,130], [131,160]
- $L_1 = 71$
- $N = 19$
- $(\sum freq)_l = 11$
- $freq_{median} = 6$
- $width = 30$

$$median = L_1 + \left(\frac{N/2 - (\sum freq)_l}{freq_{median}} \right) width$$

- Εκτιμώμενη διάμεσος = $71 + ((19/2 - 11) / 6) * 30 = 71 - 1.5/6 * 30 = 71 - 7.5 = 63.5$
- Θεωρητική διάμεσος = 70